

més gran', del nom de la lletra grega *delta*, per comparació amb la forma majúscula d'aquesta (Δ). □ 1.ª doc.: Lab. 1888; 'planura de sorra i fang, de figura més o menys triangular, que es forma a la desembocadura d'alguns rius', Fontserè, *CiFiNat.*, p. 249.

DERIV.: *Deltoide* [Lab. 1888, *-oides*], anomenat així per la forma triangular d'aquest múscul; *deltoidal*.

Deludir, delusió, delusori, V. ludibri Deluvi, V. diluir

DEMA, adv. del ll. vg. DE-MANE, ll. CRAS DE MANE 'demà de matí', combinació de CRAS 'demà' amb MANE 'dejorn, de bon matí'; en la baixa època se sobreentengué CRAS, quedant DE-MANE com a expressió, primer, de la idea de 'demà al matí', i després, generalitzat, 'demà'. □ 1.ª doc.: S. XIII.

Ja sovinteja en Llull i en Jaume I. «Longament he desirat --- vida ermitana --- Déu tant solament; *demà*, après la missa, me cové anar a cerchar mon ermitatge, e cové-me pendre cumiat ---» (*Blanq.* II, 253, 6). «Partits-vos *demà* d'él, e deïts-li que quan él vos haurà mester, vos trobarà aparaylat», «con vós sabets, som-nos desexits d'amor yo e don G., e éls seran *demà* a V.», «donchs deïts-los per Nós aytant, que *demà* se penedirán més que vuy, e a 15 dies, més», *Cròn.* de Jaume I (Ag., 200, 31, 411). «Molt bé, senyor, dix lo conestable, esta nit o *demà* serà ací Diafebus», JoMartorell (Ag. II, 173). En tots temps ha estat viu i general a tot el territori: fins als extrems: Eivissa (PzCabrero), Cardós i Vall Ferrera (1932-4); en el ribagorçà de transició pronuncien *demán*, Merli, Pobra de Roda, Benasc, les Viles de Turbó (a Cercuran la dita referent a l'Iris: *el arco San Juan - aigua pa demán*, 1957-65).

Els descendents de DE-MANE són els que s'han imposat en it. *domani*, fr. *demain*, oc. *deman*, i català. El mot llatí clàssic era l'adverbi CRAS, que es conservà fins a les fases antigues de l'italià (*crai*), així com de la llengua d'oc i el castellà, on *cras* encara s'usa bastant fins a la part més tardana del període medieval; en cat. *cras* morí abans però encara l'usà Llull alguna vegada. MANE es mantingué bastant temps com a femení (*a man, la man*) en gallegoportuguès antic, i més breument en cast. medieval, també *mani* f. en el sard de Gallura, però amb el significat llatí de 'matí', reemplaçat amb aquest valor pel derivat MANEANA en hispano-romànic: cast. *mañana*, port. *manhã*; veg. per a això el DCEC III, 250.

Algunes dades sobre combinacions catalanes. *Demà de matí* s'ha dit també i des d'antic, més abreujaament *demà matí*, p. ex. ja en el S. XIV en la *Questa* del mallorquí Reixac (21.11); avui, fins a Ribagorça, *demán majitno*, Torlarribera, Benasc (1957, 1965). *Demà-passat* és del Princ., etc., mentre que a València i en alguna altra zona es diu *después-demà* (J. G. M., «El Camí», 14-iv-1934). Té certa extensió comarcal (ja no sols ribagorçana amb aquest valor) la variant de fonètica sintàctica *deman-passat*, que se sent, per

ex., en l'Alt Pallars (Farrera i altres pobles de Cardós, etc., si bé d'altres diuen *demà-passat*, que ja predominava els anys 1932-4, fora de Farrera, fins en aquelles valls); *demà-passat* fins en les terres d'ultra-Albera, i l'anoto 1960, a Formiguera de Capcir. No devia ser el mateix (més aviat 'demà o demà-passat' en forma disjuntiva, o més ben dit com a expressió el·líptica, pensant menys en demà que en demà-passat) la frase que trobem en JoMartorell: «significh a la senyoria vostra com, per lo consell, han determenat que *demà o l'altre* vos serà tramesa una letra de batailla» (Ag. II, 201).

CPT.: *L'endemà*, prové de la combinació INDE DE-MANE, estrictament 'el demà d'allà, el demà d'allò', que ja trobem des dels orígens [doc. urgellenc de 1250; Llull; BMetge;¹ JRoig; *Questa* de Reixac, 21.22, etc.];² en lloc d'això es troba també *lo sendemà* (*el s-*), on s'aglutina l'antic article vulgar *s'* provinent del llatí *ipse*, i avui viu encara a les Illes i a la Costa Brava, però estès abans a tota la Catalunya oriental i septentrional; avui *el sendemà* és sobretot una variant valenciana i algueresa (BCEC, 1907, 52, 53), també de Mallorca, on avui també predomina *l'endemà* (alguns diuen *lo endemà*, BDLIC XII, 17), però *el sendemà* hi té arrelament popular en considerable part del territori, sobretot en valencià.³

A l'Edat Mj. se'n citen testimonis (cròniques de Muntaner, del Cerimoniós, etc.), no tots comprovats en bona tradició manuscrita, p. ex. Llull no sembla haver usat altra cosa que *l'endemà*: «les bones paraules que Blanquerna recomptà aquela nit, de Déu e de sa glòria --- ni les benediccions que Evast e Aloma donaren a lur fill, qui les poria scriure? Ni qui és qui-s pogués abstenir de plorar si ohís lurs paraules? *L'endemà*, après la missa, Evast hac tramés a sos parents --- que seguisen son fill Blanquerna ---» (*Blanq.*, § 7, NCL I, 77; també I, 124.15; II, 168.21, 253.21); «*l'endemà* cant lo orb vench en aquell loch ---» (*Merav.*, O. C. VI, § 2); una excepció que se cita no és en realitat de Llull (com diu *AlcM*) sinó del valencià Bonllabi (S. XVI): «contà-li com Blanquerna no volgué obeir a les sues paraules ni pregàries, y com tenia en voluntat que *lo sentdemà dematí* pendria comiat, e se'n volia anar als deserts», car es troba en el fragment de la novel·la on s'han perdut els mss. i no coneixem més que l'ed. modernitzada de 1521 (§ 6, NCL I, 66.11).

No s'entengui, però, que no n'hi hagi també documentació antiga fora de València: a les *VidesR* l'original de la trad. catalana portava «que-*l sendemà* vic hom la crema ---»;⁴ altres exs. hi ha encara⁵ i també en el Rosselló, car l'*InoLC* en cita 3 de Vinçà en els anys 1377 i 1378 escrits *lo cendemà* (en un altre pasatge de l'*InoLC* 3 del S. XV i un de 1626); i en el Princ. se'n podrien aplegar bastants testimonis en els segles baixos, particularment a la cançó popular: «al *sent demà dematí* / me llegiren la sumària ---», romanço bandoleresc de c. al S. XVII recollit en cat. or. per MilàF (*Romllo.*, 113.13). El punt de partida degué trobar-se en construccions com la de la *Crònica*